

تحلیل پراکنش مکانی واحدهای امداد رسان در راستای مدیریت بحران: شهر خرم آباد

لطیف طهماسبی

کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری، گرایش آمایش شهری

چکیده

پژوهش حاضر با هدف؛ تحلیل توزیع مکانی واحدهای امداد رسان در شهر خرم آباد در راستای کاهش آسیب پذیری و مدیریت صحیح شهری در هنگام وقوع مدیریت بحران تدوین شده است. روش انجام تحقیق، توصیفی- تحلیلی است به این صورت که ابتدا با روش کتابخانه‌ای و اسنادی مفاهیم نظری تحقیق تشریح گردیده همچنین داده‌های مکانی با استفاده از نرم‌افزار GIS استخراج و نقشه‌های لازم تولید شدند.

واژه‌های کلیدی: مدیریت بحران، توزیع مکانی، واحدهای امداد رسان، GIS، خرم آباد

مقدمه

بلایا و مخاطرات محیطی و انسانی از دیرباز بعنوان مخربترین عوامل آسیب‌رسان به انسان، جامعه و زیست گاهش مطرح بوده اند. مخاطرات می‌تواند با تبدیل شدن به بحران، موجب آسیب‌پذیری و برجای گذاردن تأثیرات نامطلوب بسیاری بر عرصه زیست و امنیت کشور شود (سعدی نژاد، ۱۳۹۰). در بررسی مدیریت بحران، با دو دیدگاه کاملاً متفاوت در برخورد با بحران و مصائب جمعی روبرو می‌شویم:

- دیدگاه سنتی

در این دیدگاه مدیریت بحران تنها به مسئله امداد و نجات و کمک‌رسانی، به صورت موردی می‌نگرد و پس از وقوع هر مصیبت خاص بدان توجه دارد. به این معنی که کار اصلی مدیریت بحران بعد از وقوع حادثه آغاز می‌شود. مسلماً در این نوع نگرش چون نوع واقعه، نوع تجهیزات، نوع سازمان‌دهی و آموزش خاص برای مواجه شدن سریع با حادثه، قبلاً پیش‌بینی و به موقع اجرا شده، بنابراین تا لحظه رسیدن گروه‌های امداد و نجات و کمک‌های ارسالی، صدمات و خسارت‌های انسانی و مادی زیادی به جامعه آسیب‌دیده، وارد می‌شود. در دیدگاه سنتی، سازمان‌های امداد، منفعلانه به انتظار وقوع بلایای همگانی می‌نشینند و جز تمهیدات اولیه امدادی - حمایتی و ذخیره‌سازی مایحتاج ضروری آسیب‌دیدگان و دریافت اعانه و کمک‌های داوطلبانه مردم، به چیز دیگری نمی‌اندیشند. در دیدگاه سنتی، بعد از حادث شدن سانحه، همه چیز به فراموشی سپرده می‌شود و بازهم به انتظار مصیبت بعدی می‌نشینند. اساساً این خاصیت مصائب جمعی است که ناگهان توجه همه گروه‌های اجتماعی داخلی و سایر جوامع خارجی را به خود جلب می‌کند لیکن به علت منفی بودن و مصیبت‌بار بودن تجربه، جامعه به‌عنوان مکانیسمی دفاعی به فراموش کردن آن می‌پردازد و چنین امری حتی گریبان‌گیر سازمان‌های مسئول نیز می‌شود.

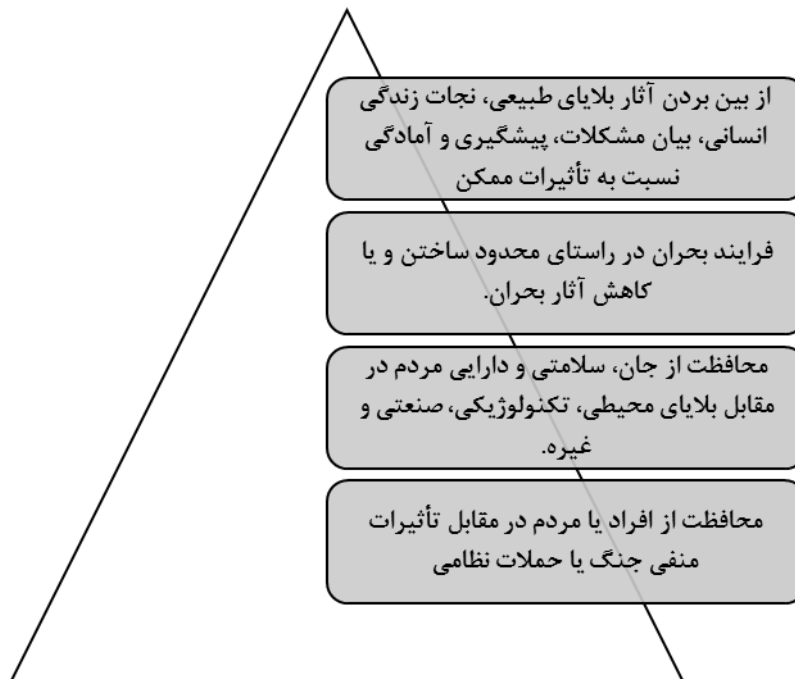
- دیدگاه نوین

نگرش جدید با بهره‌گیری از کلیه نظریه‌های علمی و پیشرفت‌های فنی به‌ویژه دستاوردهای مدیریت و سبک‌های جدید طرح‌ریزی، سازمان‌دهی، برنامه‌ریزی، هدایت و پشتیبانی، موضوع غافلگیری و عدم آمادگی در شرایط بحرانی را منتفی کرده و قبل از وقوع هر بحرانی، با آمادگی به مقابله با آن می‌رود. در این دیدگاه، موضوع امداد و کمک‌رسانی تنها یکی از بخش‌های چرخه مراحل مختلف مدیریت بحران را تشکیل می‌دهد و به‌جای انتظار کشیدن، خود را از هر جهت برای پیشگیری و برخورد مؤثر با بحران، آماده می‌کند.

«علاج واقعه را قبل از وقوع» و «پیشگیری مقدم بر درمان است»، به عبارتی می‌توان گفت از این منظر در دیدگاه نوین، سعی بر این است تا با کمک گرفتن از تجربیات گذشته و شناخت دقیق پدیده‌های طبیعی و محیطی، نسبت به پیش‌بینی و پیشگیری حوادث غیرمترقبه و جلوگیری از غافلگیری اقدام کرد تا بتوان خسارت‌های ناشی از آن‌ها را به حداقل ممکن کاهش داد. از این رو چرخه مدیریت بحران از دوران قبل از وقوع حادثه شروع و تا به مرحله عادی‌سازی و بازسازی ادامه می‌یابد.

– مقایسه رویکردهای سنتی و نوین مدیریت بحران

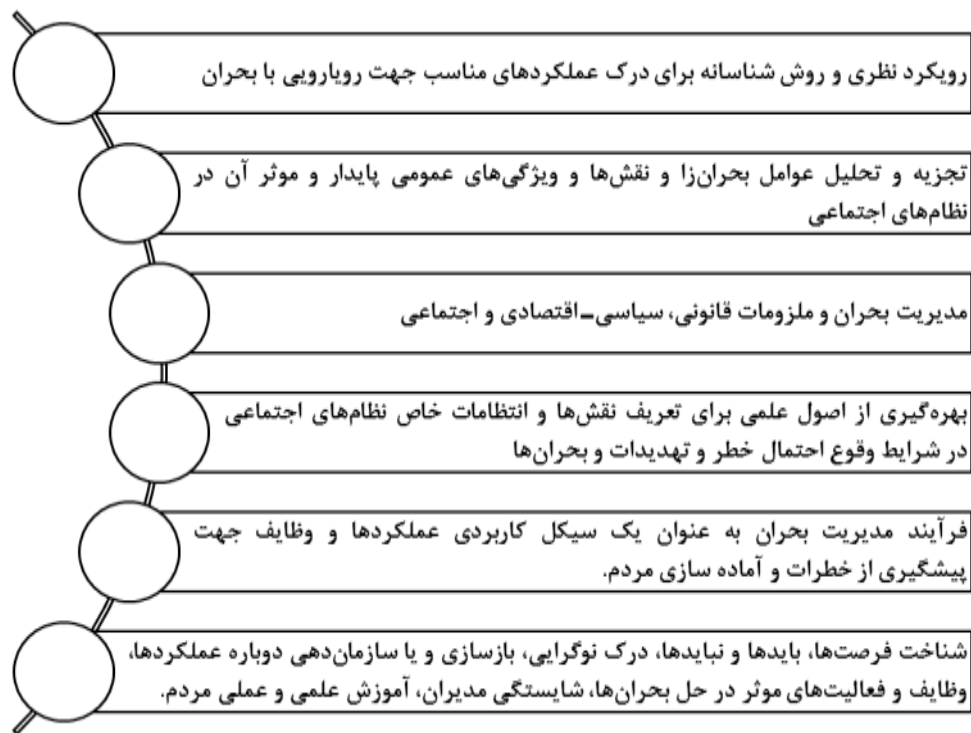
از نقطه نظر تاریخی، رویکردهای گوناگونی نسبت به هدف و محتوای مدیریت بحران می‌توان شناسایی نمود؛ به عنوان مثال :

شکل ۱: رویکردهای متفاوت نسبت به هدف و محتوای مدیریت بحران

بنابراین در گذشته، با توجه به آسیب‌پذیری شدید نظام‌های اجتماعی از بلایا و حوادث طبیعی، سمت و سوی مدیریت بحران از نقطه نظر اهداف و رسالت‌ها، متوجه بحران‌ها و بلایای محیطی بوده است. اما به هر حال باید توجه داشت که، بخش اصلی در مدیریت بحران، بحران و موقعیت بحران است. خصوصاً اینکه بحران واقعاً عنصر پیچیده‌ای است که می‌تواند تفاوت‌های اصلی و اساسی مکان‌ها و فرآیندها را با توجه به اختلاف سطح و ابعاد جامعه، اقتصاد، سیاست و اکولوژی را نشان داده و نیز وضعیت گروه‌های اجتماعی و یا نظام‌های پیچیده اجتماعی را بیان کند.

با فرض وجود این مسایل مدیریت بحران در نگرش جدید، خصایص و ویژگی‌های زیر را با خود به همراه دارد:

شکل ۲: ویژگی های مدیریت بحران جدید

رحمانی‌فضلی و همکاران، ۱۳۹۱

- سطوح مختلف مدیریت بحران

بحران‌ها دارای مراحل مختلفی هستند. آن‌ها دارای ریشه‌های موجد، نقطه آغاز، رشد، بلوغ و در نهایت نقطه فروکش موقت یا دائمی هستند. پس شناخت این فرایند برای کنترل بحران و پیش‌بینی و پیشگیری آن برای هر مدیری ضروری است. مدیریت بحران از لحاظ زمانی در سه سطح قبل، حین و بعد از بحران قابل تقسیم‌بندی است.

- قبل از وقوع بحران پیشگیری و حفظ آمادگی صورت می‌گیرد.

پیشگیری: مجموعه اقداماتی است که پیش از هنگام وقوع بحران باهدف جلوگیری از وقوع مخاطرات یا کاهش آثار زیان‌بار آن انجام می‌شود.

آمادگی: مجموعه اقداماتی است که توانایی جامعه، دولت و مردم را در انجام مراحل مختلف مدیریت بحران افزایش می‌دهد.

آمادگی شامل جمع‌آوری اطلاعات، آموزش، پژوهش برنامه‌ریزی ایجاد ساختارهای مدیریتی، تأمین منابع، تمرین و مانور است.

- حین وقوع بحران، مقابله، امداد و نجات، عملیات مربوط به هنگام وقوع بحران است.

مقابله: شامل امداد، نجات، بهداشت، درمان، تأمین امنیت، ترابری، ارتباطات تدفین، دفع مواد زائد جامد، دفع فاضلاب، مهار آتش، کنترل مواد خطرناک سوخت‌رسانی و هشدار است.

- پس از وقوع بحران، بازسازی و ساماندهی مجموعه عملیاتی است که پس از وقوع بحران صورت می‌گیرد.

بازسازی: بازگرداندن شرایط یک منطقه آسیب‌دیده پس از بحران به شرایط عادی با در نظر گرفتن ویژگی‌های توسعه پایدار و

کلیه ضوابط ایمنی است (شکیب و مقدسی موسوی، ۱۳۸۵: ۵۲ و ۵۴).

جدول ۱: ساختار مدیریت بحران در سایر کشورها

ردیف	نام کشور	نام و موقعیت سازمان مسئول مدیریت بحران کشور
۱	ژاپن	نخست‌وزیر
۲	کره	شورای ملی دفاع غیرنظامی (مرکب از تعدادی وزیر) - اداره ملی پیشگیری و مقابله با بحران (زیر نظر وزیر مسکن)
۳	پاکستان	بخش برنامه‌ریزی و توسعه و هسته امداد اضطراری هیئت دولت
۴	سريلانكا	شورای ملی سوانح طبیعی (به ریاست رئیس‌جمهور) - مرکز ملی مدیریت سوانح طبیعی (زیر نظر شورای ملی سوانح)
۵	گرجستان	دپارتمان شرایط حاد و دفاع غیرنظامی (در وزارت کشور)
۶	روسیه	وزارت دفاع غیرنظامی، بحران‌ها و کاهش اثرات بلایای طبیعی
۷	ترکیه	شورایی مرکب از هیئت‌وزیران و شورای امنیت ملی
۸	اوکراین	وزارت بحران و امور حفاظت مردمی
۹	انگلستان	وزارت کشور
۱۰	جمهوری چک	وزارت کشور
۱۱	سوئد	سازمان ملی برنامه‌ریزی بحران غیرنظامی (زیر نظر هیئت دولت)
۱	اسپانیا	هیئت دولت + کمیته برنامه‌ریزی بحران غیرنظامی + وزارت دفاع غیرنظامی
۱۳	اسلوانی	وزارت دفاع
۱۴	جمهوری اسلواکی	وزارت کشور
۱۵	لهستان	کمیته مدیریت بحران هیئت‌وزیران (به سرپرستی وزیر کشور)
۱۶	نروژ	اداره دفاع غیرنظامی و برنامه‌ریزی بحران (مستقر در وزارت دادگستری)
۱۷	لوکزامبورگ	اداره حفاظت غیرنظامی در وزارت کشور - در شرایط بسیار بحرانی یک نفر از وزرا مدیر بحران می‌شود.
۱۸	لیتوانی	دپارتمان امنیت غیرنظامی
۱۹	ایتالیا	دپارتمان حفاظت غیرنظامی (با عضویت نمایندگان سازمان‌های دولتی) زیر نظر هیئت دولت (به ریاست نخست‌وزیر و جانشینی وزیر کشور)
۲۰	مجارستان	مجموعه‌ای از وزارتخانه‌ها به‌ویژه وزارت دفاع، وزارت کشور و وزارت اقتصاد.
۲۱	آلمان	سازمان فدرال دفاع غیرنظامی (در وزارت کشور)

جدول ۱: ساختار مدیریت بحران در سایر کشورها

ردیف	نام کشور	نام و موقعیت سازمان مسئول مدیریت بحران کشور
۲۲	بلژیک	هر وزارتخانه مسئول مدیریت بحران امور مربوط به خود است، در شرایط بحران وزیر کشور مسئول است.
۲۳	دانمارک	برنامه‌ریزی به‌طور جداگانه در وزارتخانه‌های مختلف (با هماهنگی وزارت کشور) بخش عملیات در سازمان مدیریت بحران (در وزارت کشور)
۲۴	بلغارستان	وزارت دفاع
۲۵	رومانی	نخست‌وزیر
۲۶	ایالات متحده آمریکا	سازمان مدیریت بحران فدرال (زیر نظر رئیس‌جمهور)، وزارت امنیت داخلی
۲۷	کانادا	دفتر شورای سلطنتی - دپارتمان سازمان‌ها - سازمان آمادگی در برابر بحران
۲۸	سريلانكا	شورای ملی سوانح طبیعی (به ریاست رئیس‌جمهور) - مرکز کلی مدیریت سوانح طبیعی (زیر نظر شورای ملی سوانح)

منبع: (گزارش نهایی پیشنهاد ساختار مدیریت سوانح طبیعی کشور، وزارت کشور، ۱۳۷۸)

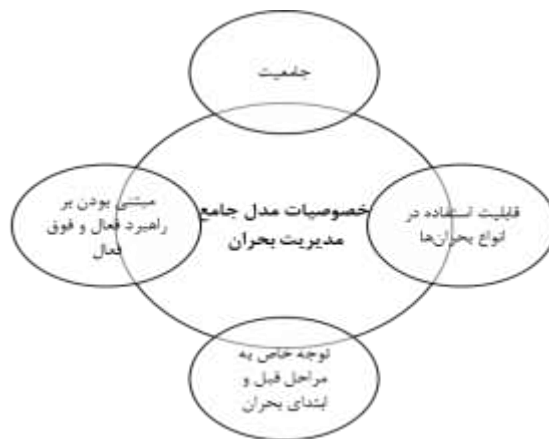
الگوی مدیریت جامع بحران

در این الگو مدیریت بحران، به تفکیک فازهای چهارگانه (پیشگیری و کاهش اثرات، آمادگی، مقابله، بازسازی) که هم شامل برنامه‌ریزی و هم مدیریت می‌گردند،

جدول ۲: الگوی تدوین اصول مدیریت بحران بر بنای الگوی مدیریت و برنامه

اصول	فازهای مدیریت و برنامه‌ریزی بحران
روش‌های غیر سازه‌ای باید اولویت داده شود.	پیشگیری و کاهش اثرات
سازمان‌های اصلی که باید در هنگام بحران وارد عمل شوند باید از قبل شناسایی شده و وظایف و مسئولیت‌های آن‌ها کاملاً مشخص و تعریف شده باشد.	آمادگی
باید بین سازمان‌هایی که وظایف سنتی را انجام می‌دهند و سازمان‌هایی که وظایف جدید را انجام می‌دهند نوعی موازنه برقرار شود.	مقابله
فعالیت‌های مربوط به بازگشت به حالت عادی و بازسازی باید از قبل برنامه‌ریزی شده و بخشی از برنامه‌های توسعه اجتماعی باشند.	بازگشت به حالت عادی و بازسازی

خصوصیات مدل جامع مدیریت بحران که آن را از سایر مدل‌ها متمایز کرده است.

شکل ۳: خصوصیات مدل جامع مدیریت بحران

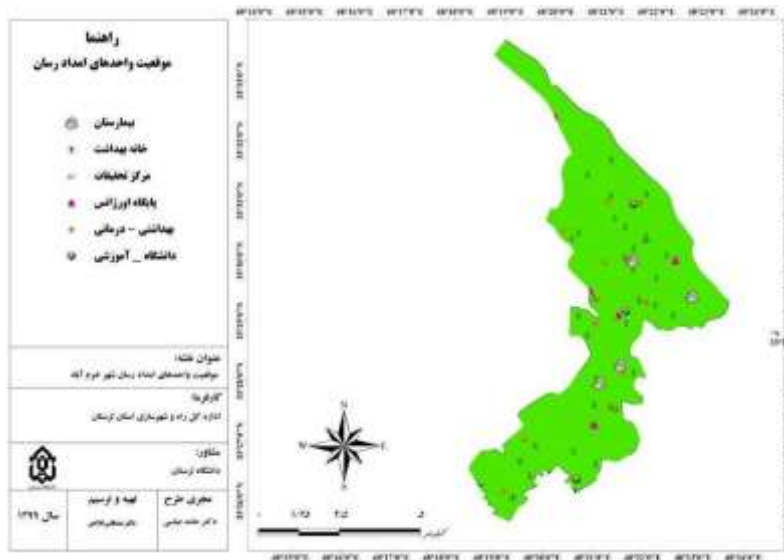
روش تحقیق

پژوهش حاضر از نظر هدف از نوع کاربردی- توسعه‌ای و با روش توصیفی- تحلیلی انجام می‌یابد. به این صورت که ابتدا با روش کتابخانه‌ای و اسنادی مفاهیم بحران و... تشریح گردیده همچنین داده‌های مکانی با استفاده از نرم‌افزار GIS استخراج شده اند.

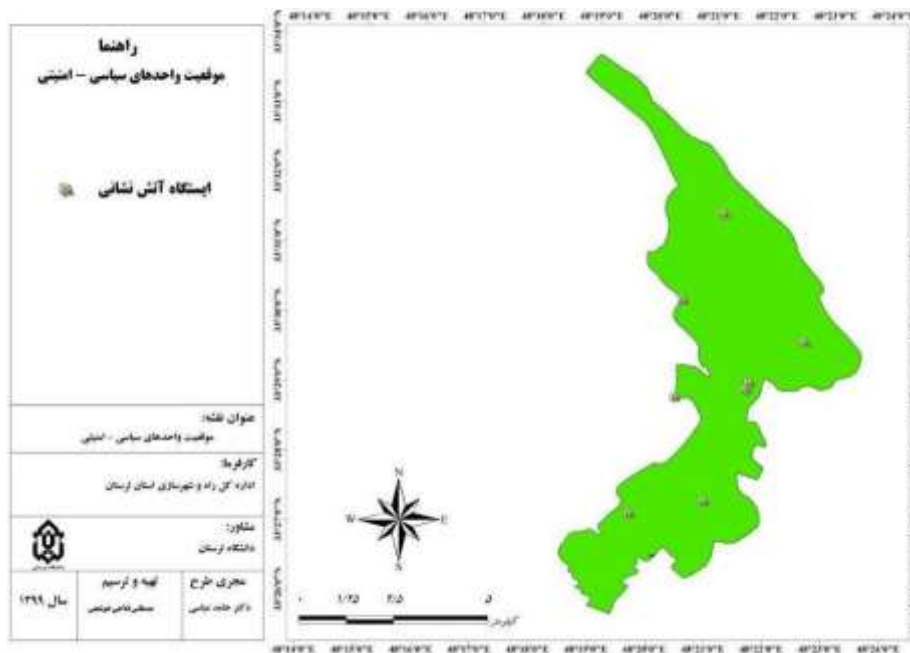
یافته های تحقیق

بر این اساس افزایش ایمنی، امنیت، کاهش تلفات جانی و خسارات مالی شهروندان در برابر مخاطرات و سوانح از پراکنش صحیح و مناسب واحدهای امداد رسان از اهداف و اقدامات بسیار مهم در مدیریت بحران شهری می‌باشد. در ادامه توزیع مکانی واحدهای امداد رسان در شهر خرم آباد آمده است.

تعیین موقعیت واحد های امداد رسان

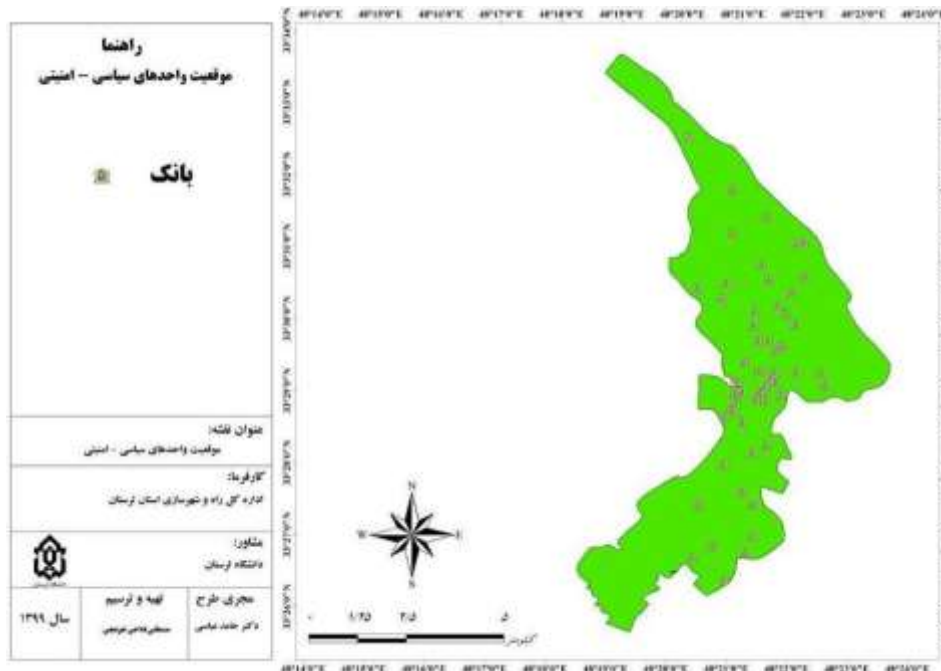

شکل ۴: موقعیت واحدهای امداد رسان در سطح شهر خرم آباد

شکل ۵: موقعیت واحدهای امداد رسان

-تعیین موقعیت واحدهای مهم سیاسی - امنیتی

شکل ۶: موقعیت واحدهای سیاسی_ امنیتی مهم شهر خرم آباد

نتیجه گیری

طبق مطالعات میدانی و نتایج تحقیق نشان داد، مناطق آسیب پذیر شهر خرم آباد شامل محدوده بافت ناکارآمد شهر خرم آباد می باشد که عمدتاً دارای معابر کم عرض و ساختمان های ریزدانه با مصالح کم دوام می باشد عمده مسیر آسیب پذیر های شهر در این مناطق متمرکزند و مسیرهای تخلیه و تردد در این اماکن نیازمند به مقاوم سازی می باشند. برای کاهش آسیب پذیری در فضاهای شهری، پیشنهاداتی به شرح ذیل ارائه می گردد:

۱. وضع مقررات، توسط دولت درزمینهی مقاوم سازی و ایمن سازی ساختمان ها و ایجاد تسهیلات مربوطه باقیمت مناسب برای مردم.

۲. برنامه ریزی تخصصی (همان طور که شاهد بودیم تعداد زیادی از افراد در شهر بم حضور داشتند اما به دلیل نبود برنامه ای درست، بیکار بودند)؛

۳. آموزش مردمی (این مردم هستند که در منطقه آسیب دیده می توانند با آموزش هایی که قبلاً دیده اند نیازهای اولیه خود از قبیل ایمنی و ... را به طور موقت تأمین کرده و حتی زنده یابی را انجام دهند)؛

۴. افزایش سطح آگاهی های عمومی؛

۵. آموزش به مسئولان به طریقی که از بالاترین مقام مسئول تا پایین ترین آن شجاعت پاسخ گویی صریح و پذیرش اشتباه را داشته باشند و در جهت جبران اشتباه خود اقدام نمایند.

۶. تأکید بر نقش هماهنگ کننده و نظارتی دولت جهت همکاری نیروهای دولتی، مردم و NGOها (گزارش نهایی پیشنهاد ساختار مدیریت سوانح طبیعی کشور،

• آواربرداری؛

• اسکان موقت و دائم؛ شامل ایجاد اردوگاه های موقت خارج شهر و یا اسکان در کانکس های مستقر شده در خانه های داخل شهر.

• دولت باید نقش حمایت و هدایت و نظارت کار را در اختیار داشته باشد و اجرا را جز در بخش ادارات دولتی و اجرای پروژه های متمرکز به خود مردم واگذارد.

• لزوم پیش بینی و تعیین متولی مشخص با ساختار و سازمان مناسب قدرتمند و اختیارات لازم قانونی برای مدیریت و فرماندهی متمرکز امداد، نجات و بازسازی.

• ثبات بخشیدن به مسئولان و مجریان اجرایی و سیاست گذاران متخصص در بخش بلایا و سوانح طبیعی کشور.

• پیش بینی ایفای نقش فعال برای مردم حادثه دیده و جلوگیری از رکود آنها.

• جلوگیری از نفوذ کانون های قدرت و تصمیم گیری صرفاً باهدف سیاسی در سیاست گذاری های مرتبط با حادثه.

• پیش بینی نظام اطلاع رسانی متمرکز و هماهنگ؛

• بررسی علمی تجربه غم بار زلزله بم و شناخت نقاط قوت و ضعف آنها.

• مطالعه علمی درزمینهی فرآیند دستیابی به تمهیداتی برای پیش گیری، مقابله و کاهش تهدیدات و آسیب پذیری بلایا و سوانح طبیعی کشور.

آموزش خود امدادی به عنوان اصلی ثابت در کتب درسی در همه سطوح نظری

منابع

- رحمانی‌فضلی، عبدالرضا و همکاران (۱۳۹۱)، نگرشی نو بر بحران و مدیریت بحران (رویکردی مفهومی در نظام های اجتماعی نوین)، دومین کنفرانس بین‌المللی مخاطرات محیطی، دانشگاه خوارزمی.
- سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور (۱۳۸۵)، آشنایی با مدیریت بحران با تأکید بر نقاط روستایی کشور.
- www.dafoosaja.ac.ir
- <https://dolat.ir>
- <https://www.rrk.ir>
- <https://www.rrk.ir>
- <https://www.cbi.ir>
- www.dafoosaja.ac.ir
- <http://mut.ac.ir>
- <https://uk.ac.ir>
- www.ihu.ac.ir
- <https://ndmo.ir>
- <https://www.tehran-agri.ir>
- <https://isfahan.mrud.ir>
- <https://havades.khorasan.ir>
- <https://www.bhrc.ac.ir>
- <https://www.doe.ir>
- <http://www.iiees.ac.ir>
- <https://ndri.ac.ir>
- <https://ndri.ac.ir/>